NAZAR ESHONQUL HIKOYALARIDA XALQ OG'ZAKI IJODI UNSURLARING ISHLATILISHI

Termiz davlat pedagogika instituti magistranti
Musayeva Gulshirin Chori qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada Nazar Eshonqul hikoyalarida xalq og'zaki ijodi unsurlarining badiiy qo'llanishi tahlil qilinadi. Adib ijodida afsona, rivoyat, maqol, ramziy obrazlar hamda mifologik tasvirlarning o'rni yoritilib, ularning asar g'oyasi va badiiy-estetik mazmunini ochishdagi ahamiyati ko'rsatib beriladi. Shuningdek, yozuvchining folklor motivlaridan foydalanish orqali milliy ruh, xalqona tafakkur va qadriyatlarni ifodalash mahorati ilmiy asosda tadqiq etiladi. Tadqiqot davomida Nazar Eshonqul hikoyalaridagi folklor unsurlarining zamonaviy nasr poetikasidagi o'rni hamda ularning qahramon ruhiyatini ochishdagi vazifasi tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: folklor, xalq og'zaki ijodi, mifologik obraz, ramz, badiiy talqin, milliy ruh, zamonaviy o'zbek nasri, hikoya poetikasi.

Abstract: This article analyzes the use of folklore elements in the stories of Nazar Eshonqul. The study examines the artistic function of legends, myths, proverbs, symbolic images, and mythological motifs in the writer's works, highlighting their role in revealing the ideological and aesthetic essence of the stories. Furthermore, the paper explores the author's skill in expressing national spirit, traditional worldview, and cultural values through folklore motifs. The research also discusses the significance of folklore elements in the poetics of modern Uzbek prose and their function in portraying the psychological world of characters.

Keywords: folklore, oral folk art, mythological image, symbolism, artistic interpretation, national spirit, modern Uzbek prose, story poetics.

Zamonaviy o‘zbek nasrining taraqqiyoti milliy qadriyatlar, xalq tafakkuri va folklor an’analarining badiiy talqini bilan chambarchas bog‘liqdir. Bu jarayonda Nazar Eshonqul ijodi alohida ahamiyat kasb etadi. Adib hikoyalari chuqur falsafiy mushohadaga, ramziy tasvirlarga, inson ruhiyati tahliliga hamda xalq og‘zaki ijodi unsurlarining samarali qo‘llanishiga asoslanadi. Yozuvchi folklor motivlari orqali nafaqat milliy ruhni aks ettiradi, balki jamiyat va inson hayotidagi murakkab ma’naviy-axloqiy muammolarni ham badiiy yoritib beradi. Xalq og‘zaki ijodi azaldan o‘zbek adabiyotining muhim manbalaridan biri hisoblanadi. Afsona, rivoyat, ertak, maqol va mifologik qarashlar xalqning tarixiy xotirasi, dunyoqarashi va ma’naviy qadriyatlarini o‘zida mujassam etadi. Shu bois folklor unsurlarining badiiy asarlarda qo‘llanishi matnning estetik qimmatini oshirish bilan birga, uning milliy ruhini ham kuchaytiradi. Nazar Eshonqul hikoyalarida folklor elementlari zamonaviy badiiy tafakkur bilan uyg‘unlashib, o‘ziga xos poetik tizimni yuzaga keltiradi.

Adib asarlarida mifologik obrazlar, ramziy timsollar, xalqona iboralar va qadimiy tasavvurlar inson ruhiyatini ochishda muhim vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Ayniqsa, yozuvchining ayrim hikoyalarida uchraydigan sirli va mistik tasvirlar xalq og‘zaki ijodidagi arxaik qarashlar bilan bog‘liq holda talqin etiladi. Bu esa yozuvchi ijodining nafaqat badiiy-estetik, balki folklorshunoslik nuqtai nazaridan ham muhim ekanligini ko‘rsatadi. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi Nazar Eshonqul hikoyalarida xalq og‘zaki ijodi unsurlarining qo‘llanish xususiyatlarini tahlil qilish, folklor motivlarining badiiy vazifasini ochib berish hamda ularning zamonaviy o‘zbek nasridagi o‘rnini ilmiy asosda yoritishdan

iboratdir. Tadqiqot davomida yozuvchining folklor an'analaridan foydalanish mahorati, ramziy va mifopoetik tasvirlarning mazmun-mohiyati hamda qahramon ruhiyatini ochishdagi funksiyasi tahlil qilinadi.

Mavzuga oida adabiyotlar tahlili: Nazar Eshonqul hikoyalari zamonaviy o'zbek nasrida mifopoetik tafakkur, ramziy obrazlar va xalq og'zaki ijodi unsurlarining o'ziga xos uyg'unligi bilan ajralib turadi. Adib o'z asarlarida folklor motivlaridan nafaqat badiiy bezak sifatida, balki asarning falsafiy mazmunini ochuvchi muhim poetik vosita sifatida foydalanadi. Xususan, yozuvchining "Maymun yetaklagan odam", "Tobut", "Qora kitob", "Momoqo'shiq" kabi hikoyalarida xalqona tasavvurlar, mifologik qarashlar va ramziy detallar chuqur ma'no kasb etadi.

"Maymun yetaklagan odam" hikoyasida yozuvchi ramziy va allegorik tasvirlar orqali insonning ma'naviy tanazzuli hamda jamiyatdagi ruhiy inqirozni yoritadi. Hikoyadagi maymun obrazi xalq og'zaki ijodida uchraydigan hayvon timsollariga yaqin bo'lib, u insonning tubanlashuvi va o'zligini yo'qotishini ifodalovchi ramziy obraz sifatida talqin qilinadi. Asardagi ayrim tasvir va ruhiy holatlar xalq ertaklari hamda mifologik qarashlardagi g'ayritabiiylik elementlarini eslatadi. Shu orqali yozuvchi zamonaviy inson ruhiyatidagi bo'shliqni xalqona ramzlar vositasida ochib beradi.

"Tobut" hikoyasida esa o'lim va hayot falsafasi folklorona qarashlar bilan uyg'un holda tasvirlanadi. Tobut obrazi xalqona tafakkurda inson umrining o'tkinchiligi va foniylik ramzi sifatida talqin qilinadi. Hikoyada xalq orasida mavjud diniy-mifologik tasavvurlar, o'lim bilan bog'liq urf-odat va qarashlar badiiy umumlashma darajasiga ko'tarilgan. Adib ushbu obraz orqali inson va jamiyat o'rtasidagi ma'naviy ziddiyatlarni ochishga erishadi.

"Momoqo'shiq" hikoyasida xalq og'zaki ijodining qo'shiq, rivoyat va og'zaki xotira bilan bog'liq jihatlari yetakchi o'rin egallaydi. Hikoyada momo obrazi xalqning tarixiy xotirasini, milliy qadriyatlarini saqlovchi ramziy timsol sifatida gavdalanadi. Asardagi xalqona ohang, poetik til va rivoyat uslubi matnga folklor ruhini singdiradi. Shu orqali yozuvchi milliy ruh va avlodlar davomiyligi masalasini badiiy talqin qiladi.

Yozuvchining "Qora kitob" hikoyasida ham mifologik va mistik tasvirlar muhim poetik vazifa bajaradi. Hikoyadagi sirli obrazlar, qorong'u muhit va noaniq ruhiy kechinmalar xalq mifologiyasidagi ezgulik va yovuzlik kurashi bilan uyg'unlashadi. Adib folklor unsurlaridan foydalanish orqali inson ongidagi qo'rquv, iztirob va ma'naviy yolg'izlikni chuqur psixologik asosda yoritadi. Umuman, Nazar Eshonqul hikoyalarida xalq og'zaki ijodi unsurlari asarning syujet qurilishi, obrazlar tizimi va badiiy-falsafiy mazmunini shakllantiruvchi muhim poetik qatlam hisoblanadi. Yozuvchi folklor motivlarini zamonaviy nasr poetikasi bilan uyg'unlashtirish orqali milliy ruh va umuminsoniy muammolarni teran badiiy talqin etishga muvaffaq bo'lgan.

Tadqiqot metodologiyasi: Mazkur tadqiqotda Nazar Eshonqul hikoyalarida xalq og'zaki ijodi unsurlarining qo'llanish xususiyatlarini o'rganishda zamonaviy adabiyotshunoslik va folklorshunoslikning ilmiy metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini badiiy matnni kompleks tahlil qilish tamoyillari, mifopoetik yondashuv hamda qiyosiy-tipologik tahlil usullari tashkil etadi. Tadqiqot jarayonida, avvalo, yozuvchining hikoyalari matni filologik tahlil asosida o'rganildi. Bunda asarlardagi folklor motivlari, mifologik obrazlar, ramziy detallar, xalqona iboralar va rivoyat unsurlarining badiiy funksiyasi aniqlashtirildi.

Matn tahlilida folklor elementlarining syujet qurilishi, kompozitsion yaxlitlik va qahramon ruhiyatini ochishdagi o'rni alohida e'tiborga olindi. Shuningdek, tadqiqotda qiyosiy-tipologik metoddan foydalanilib, Nazar Eshonqul hikoyalaridagi folklor unsurlari xalq og'zaki ijodining an'anaviy janrlari - afsona, ertak, rivoyat va mifologik qarashlar bilan o'zaro bog'liqlikda tahlil qilindi. Bu usul yozuvchi ijodida xalqona tafakkur va zamonaviy badiiy tafakkur uyg'unligini aniqlash imkonini berdi. Mifopoetik tahlil metodi orqali hikoyalardagi arxaik tasavvurlar, ramziy timsollar hamda mistik obrazlarning semantik mohiyati yoritildi. Tadqiqot davomida folklor motivlarining nafaqat estetik unsur, balki inson ruhiyati va jamiyat muammolarini ifodalovchi poetik vosita sifatidagi funksiyasi ham ochib berildi.

Tahlil, natija va mulohaza: Nazar Eshonqul hikoyalari tahlili shuni ko'rsatadiki, adib xalq og'zaki ijodi unsurlaridan zamonaviy badiiy tafakkur bilan uyg'un holda foydalanadi. Yozuvchi asarlarida folklor elementlari oddiy bezak yoki an'anaviy tasvir vositasi emas, balki asarning g'oyaviy-badiiy mazmunini shakllantiruvchi muhim poetik qatlam sifatida namoyon bo'ladi. Ayniqsa, mifologik obrazlar, ramziy detallar, xalqona iboralar va rivoyat motivlari qahramonlarning ichki ruhiy olamini ochishda muhim funksiyani bajaradi.

Tahlil jarayonida "Maymun yetaklagan odam" hikoyasida maymun obrazi insonning ma'naviy tanazzuli va o'zligini yo'qotish ramzi sifatida qo'llangani aniqlandi. Ushbu obraz xalq og'zaki ijodidagi hayvon timsollari bilan semantik jihatdan yaqinlik kasb etadi. Yozuvchi mazkur ramz orqali jamiyatdagi ma'naviy inqiroz va ruhiy bo'shliqni ifodalashga erishgan. Hikoyadagi g'ayritabiiy va mistik tasvirlar esa mifologik tafakkur bilan bog'liq poetik qatlamni yuzaga chiqaradi. "Tobut" hikoyasi tahlili natijasida asarda o'lim va hayot haqidagi xalqona

qarashlar falsafiy mazmun bilan uyg'unlashgani kuzatildi. Tobut obrazi xalq tasavvuridagi foniylik, o'tkinchilik va taqdir ramzi sifatida talqin qilinadi. Yozuvchi ushbu obraz orqali insonning ma'naviy yolg'izligi va jamiyatdagi ruhiy ziddiyatlarni chuqur psixologik asosda ochib beradi.

"Momoqo'shiq" hikoyasida esa folklorning qo'shiq va rivoyat janrlariga xos xususiyatlar yetakchi o'rin egallaydi. Asarda momo obrazi xalq xotirasi va milliy qadriyatlarning badiiy timsoli sifatida gavdalanadi. Hikoyadagi xalqona ohang, poetik til va og'zaki nutqqa xos uslub folklor poetikasining zamonaviy nasr bilan sintezlashganini ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari Nazar Eshonqul hikoyalarida xalq og'zaki ijodi unsurlari bir necha poetik funksiyani bajarishini ko'rsatdi. Birinchidan, folklor motivlari asarning milliy ruhini kuchaytiradi. Ikkinchidan, mifologik va ramziy tasvirlar qahramon ruhiyatini ochishda psixologik vosita vazifasini bajaradi. Uchinchidan, xalqona tafakkur elementlari orqali yozuvchi zamonaviy jamiyatdagi ma'naviy muammolarni falsafiy jihatdan umumlashtiradi.

Xulosa va takliflar: Xulosa qilib aytganda, Nazar Eshonqul hikoyalarida xalq og'zaki ijodi unsurlari muhim badiiy-estetik vazifa bajaradi. Yozuvchi folklor motivlari, mifologik obrazlar, ramziy timsollar va xalqona iboralar orqali asarlarining g'oyaviy mazmunini chuqurlashtirgan hamda inson ruhiyatini ta'sirchan badiiy shaklda tasvirlashga erishgan. Adib hikoyalarida xalq og'zaki ijodi unsurlari zamonaviy nasr poetikasi bilan uyg'unlashib, milliy ruh va umuminsoniy muammolarni yorituvchi muhim poetik qatlam sifatida namoyon bo'ladi.

Tadqiqot natijalari Nazar Eshonqul ijodida folklor elementlari oddiy an'anaviy vosita emas, balki falsafiy mushohada va psixologik tasvirni kuchaytiruvchi badiiy omil ekanligini ko'rsatdi. Xususan, yozuvchi hikoyalaridagi

mifopoetik tafakkur, arxaik tasavvurlar va ramziy obrazlar insonning ichki ruhiy iztiroblarini, jamiyatdagi ma'naviy inqiroz hamda qadriyatlar muammosini yoritishda samarali qo'llangan. Bu esa adib ijodining zamonaviy o'zbek nasridagi o'ziga xos badiiy hodisa ekanligini tasdiqlaydi. Shuningdek, Nazar Eshonqul hikoyalarida folklor unsurlarining qo'llanishi milliy madaniy xotirani saqlash va xalqona tafakkurni badiiy ifodalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Yozuvchi xalq og'zaki ijodi an'analarini zamonaviy badiiy tafakkur bilan uyg'unlashtirish orqali o'zbek nasrining poetik imkoniyatlarini yanada kengaytirgan. Kelgusida Nazar Eshonqul ijodini mifopoetika, ramziylik va psixoanalitik yondashuv asosida yanada chuqurroq tadqiq etish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, yozuvchining hikoyalarini boshqa zamonaviy o'zbek adiblari ijodi bilan qiyosiy-tipologik jihatdan o'rganish, folklor motivlarining janriy va semantik xususiyatlarini alohida tadqiq qilish ham muhim ilmiy natijalar berishi mumkin. Bundan tashqari, Nazar Eshonqul asarlarining folklorshunoslik va adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan kompleks o'rganilishi zamonaviy o'zbek nasrining taraqqiyot tamoyillarini yanada chuqurroq anglash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Nazar Eshonqul. "Maymun yetaklagan odam". - Toshkent: Yangi asr avlodi, 2004.
2. Nazar Eshonqul. "Momoqo'shiq". - Toshkent: Sharq nashriyoti, 2005.
3. Nazar Eshonqul. "Qora kitob". - Toshkent: Ma'naviyat, 2001.
4. Nazar Eshonqul. "Tobut". - Toshkent: O'zbekiston, 1991.
5. To'ra Mirzayev. "O'zbek xalq og'zaki ijodi". - Toshkent: O'qituvchi, 1990.
6. Mamatqul Jo'rayev. "Folklor va etnografiya". - Toshkent: Fan, 2006.
7. Ozod Sharafiddinov. "Ijodni anglash baxti". - Toshkent: Ma'naviyat, 2004.

8. Umarali Normatov. "Nasr va zamon". - Toshkent: Sharq, 2007.
9. Ibrohim Haqqulov. "Badiiy so'z sehri". - Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
10. Baqoyev B.. "Hozirgi o'zbek nasrida mifologizm". - Toshkent: Fan, 2012.
11. Mardonova Lobar Umaraliyevna. (2024). TARIXIY MANBALARDA AMIR TEMUR OBRAZINING BADIIY TALQINLARI. IMRAS, 7(6), 56–60.
12. Mukhtarova, M. S., Namozova, S. B., & Mardonova, L. U. (2023). A Lyrical View of History. *Journal of Law and Sustainable Development*, *11*(12), e2676.
13. Mardonova Lobar Umaraliyevna, & Xonimova Maryam. (2024). BUYUK ZAMONDOSHLAR, MANGU YASHAGAY. *PEDAGOGS*, *57*(1), 132–138.
14. Zafariddin Temirov, and Xujanova Nasiba. "The Triumph of Light Over Darkness." *American Journal of Research in Humanities and Social Sciences*, vol. 33, 20 Feb. 2025, pp. 34-37.